

ספרות

sifrut@yedioth.co.il

יוני ליבנה // צילום: טל שחר

הולך ומסתובך

כנער מתבודד, סמי ברדוגו אהב להצית שריפות. כסופר, ספג לאחרונה אש מהורים זועמים שדרשו להוציא סיפור שלו מתוכנית הלימודים. יוני ליבנה נסע איתו למכש בבית ספר תיכון ובירר למה גיבור הרומן החדש שלו מקיים זוגיות עם חמור

הרומן החדש של ברדוגו, 'חמור', מתפצל בין שני קווי התרחשות, מקום וזמן, בין קור לחום, בין צפון הארץ ודרומה. בין סיום הנעורים של הגיבור ב-94' לגלגולו העכשווי. הנרסאי מובטל, מתגרד, על גבול התפקוד התקין. ברומה לגיבור המכונס, הכמעט מתפורר, בקרוב גם ברדוגו יהיו גוג, או לפחות יממש, יום הולדת 50. מכל הגיי בורים שלו, הוא אולי הרחוק ביותר מהביוגרפיה הפרטית של ברדוגו, ובכל זאת הם חולקים סוד משותף. רוסלאן, גיבור הספר, נהג להבעיר בנער ריו שריפות קטנות והרסניות בפוטנציה, בשוליים של קריית ים. נהנה "להגיע כל כך קרוב אל סופם של הצמחים". גם לברדוגו היה תחביב דומה בתור נער מתבודד. "הייתי יוצא מהבית ומדליק חלקות קטנות של עשב יבש", הוא מספר. "זאת התרגשות בלתי רגילה. פחדתי מזה, אבל גם נורא נהניתי לראות את השריפה הקטנה הזאת".

תפסו אותך פעם משחק באש?
 "לא, אלה היו טקסים שלי עם עצמי. לא היה שם נוק ממש, אבל הייתה שם אלימות. בכלל, בתור ילד יכולתי להרוג חיות קטנות. דבורים, זבובים. לדחוף פתאום אנשים או חפצים, בלי סיבה הגיונית".
ילדים עושים דברים כאלה. רק שאצלך בסיפור רים, המעשים האלה גורמים לגיבורים להפתובב כמו פרשעים בעולם. כאילו הם מפרבים להתבגר ולקבל את העובדה שבולם פוחבים איזו אשמה.
 "כבר בספר הראשון שלי אמרו לי שאני כותב כמו מישהו אשם. יכול להיות שזה רגש שאמור להשתנות עם ההתבגרות, אבל קודם כל, אני לא מאמין בהכרח שאנחנו משתנים לטובה עם ההתבגרות, שיש בכלל ערך חיובי להתקדמות. יותר

ולהגנה כביכול על הילדים מרברים חסרי שחר. הרי הרבר האחרון שאפשר להגיד על סיפור כמו 'שוק' זה שהוא מתאר פורנוגרפיה, ניצול והטרדה, כמו שאנשים כתבו עליו שם בפייסבוק".
המפגש עם כיתת המבוגרים - שמוקפת גם בתלמידי כיתות י"א וי"ב שמצטרפים לשיחה - דווקא עובר חלק. האנשים מקשיבים, צוחקים פה ושם במקומות הנכונים. השאלות רגישות וקול עות. מישהי מתארת את הקריאה בספר של ברדוגו כחוויה מתישה, שהעבירה אותה בין כעס לאמפ

תיה כלפי הסופר, "עד שהבנתי שזה העניין שאתה בעצם מתאר, את החיים האלה ואת המאמץ שלך להשתמש בשפה". ברדוגו, בתורו, מתאר את עצמו ואת הכתיבה שלו כמי שמסרבים להשתייך לכל קבוצת השתייכות. לא לקבוצת הסופרים, לא לקבוצת המזרחים, לא לקהילה ההומוריסטית. "ורות", הוא אומר לי מאוחר יותר, "היא עניין בסיסי לחיים של אנשים בישראל, ואין לי כוונה לוותר עליה בקלות. מבחינה ספרותית, אם אני אהיה פתור לקוראים או לי עצמי - זה יהיה נורא ואיום".

הצהריים, אני פותח לאמא שלי את החזיונה. מרגע הפתיחה אני והיא נכנסים אל שכת המנוחה". אמא של התלמידה הייתה עוד פחות מרוצה. היא פיר סמה פוסט פייסבוק מזועזע שהופנה למשרד החינוך וגרר מאות תגובות והמוני שיתופים: "מקובל בעיניכם שילדים יחויבו ללמוד בבית הספר יצי רה כוז? שהציון יושפע מיצירה מטרידה כל כך? איפה הצניעות הבסיסית? מה מראים לנוער עוד לפני שהם הבינו את המיניות שלהם?".
 ברדוגו, שמתגרד בשנה האחרונה בכרלין,

"אני עוד מעט בן 50. לכל האחים שלי יש משפחות וילדים. בניגוד לרוב האנשים סביבי, אני פחות ופחות כבול למסגרות שירסנו אותי. לא למערכת יחסים אנושית, לא למוסד עבודה, אפילו לא לבית. אני מבגר מאחור בזמן שאחרים מתקדמים. וככל שאני מנוכר יותר לזמן ולמקום שבהם אני חי - אני נעשה יותר ויותר משוחרר בכתיבה"

מספר שהדי התקרית בפייסבוק, בפוסט שהופנה לדמויות כמו נפתלי בנט ואילת שקד, הגיעו אליו באיחור ובהפתעה. "מה שמפליא אותי הוא שלפני 20 ו-15 שנה הסיפור הזה עבר חלק במערכת החינוך, עם כל המורכבות שלו. לא הרימו גבה. והנה כעת אנחנו ב-2019, צועדים קדימה אבל אחורה. אמא וילדה וקהילה שלמה של אנשים מזועזעים מסיפור שבעבר בכלל לא עורר כזאת תשומת לב. אני חושב שזה מסמן את רוח הזמן שאנחנו נמצאים בו, ולא לטובה. רוח שנוטה לשמרנות ולהתחסדות

צפה לגרוע מכל. אני בטוח שאין להם מושג מי אני ושהם לא קוראים ספרות". סמי ברדוגו מזהיר אותי מפני המ פגש שבו הוא עומד לדבר על עצמו ועל הספרים שכתב בפני קהל מבוגר, ותיקי מושבים וישובים, בתיכון ליד קיבוץ נען, לא רחוק ממזכרת בתיה שבה גדל. אבל אני כאן לכבוד הגרוע מכל. או לפחות לכבוד המביך, החריג, המשונה, שברדוגו מתמחה בהם כסופר. כבר 20 שנה, מאז ספרו הראשון 'לדה שחורה', הוא מעצב עולם ספרותי שבו גורמטיביות היא עניין חשוב, מפוקפק, ותחור שת מוזרות כלפי הגוף, הזולת והשפה עצמה היא נקודת המוצא.
 לא מזמן, הוא מספר, מול קהל שכמעט פולו מורכב ממרצות ומסטודנטיות, תיאר את עצמו כמשפט "אני לא אוהב נשים". זאת לא הייתה הת רסה. רק הדרך הספציפית שלו להתייחס למיניות שלו כגבר הומו. אם פליטות פה כאלה משתחררות מול קהל אקרמי, אוהד - איך יקבלו את ברדוגו הפנסיונרים שמגיעים לתיכון פעמיים בשבוע, משלימים בגילם שעות לימוד?
 בפנים שלא נראות מאושרות, ברדוגו כוהה במוטו החינוכי שמקדם את פנינו בכניסה למבנה: "השמיים הם הגבול והדרך דרך ארץ", ובערכים מודפסים כמו "נתינה", "מעורבות" ו"אמפתיה".
 בחדר המורים, לפני תחילת השיעור, הוא מדבר עם רכות הספרות על השערורייה שכמעט נוצרה בספטמבר האחרון סביב הסיפור הראשון והיפה שברדוגו פירסם, 'שוק' מ-1998.
 תלמידת כיתה י' שלמה את הסיפור בתיכון (אחר לגמרי) התקשתה לעכל את שורות הפתיחה שלו: "בכל יום שיש, בין ארבע לחמש אחר

”

”לכני 20 שנה הסיפור 'שוק' עבר חלק במערכת החינוך. והנה אנחנו ב־2019, צועדים קדימה אבל אחורה. אנשים מזדעזעים מסיפור שבעבר לא עורר תשומת לב. זה מסמן את רוח הזמן שאנחנו נמצאים בו, ולא לטובה. רוח שנוטה לשמרנות ולהתחסדות. הרי הדבר האחרון שאפשר להגיד על הסיפור הזה זה שהוא מתאר פורנוגרפיה והטרדה, כמו שכתבו בפיסבוק”

”כי אפשר לאבד את הרעת. ואפשר לאבד מגע עם העולם החיצון”.

את שמו של גיבור הספר, רוסלאן איסקוב, ברך דוגו שאב דווקא מהעולם הממשי, החיצוני: שמו האמיתי של אחד ההרוגים באסון החניון מ־2016, שבו נהרגו ברמת החייל שישה אנשים. החקירה המשפטית עדיין מתנהלת. ”ראיתי ידיעה חדשה תית על אדם צעיר שמת בתאונת בניין, שעשתה לרגע אחד רעש גדול ומאו כבר שכהו ממנה. כחור בן 20 ומשהו שפשוט נפל ומת. העובדה שהוא מגיח פתאום לתודעה, לעיתון, משקפת את הנדרחות שלו. בלי האסון אין לו כאילו זכות קיום. ובעיני הוא בדיוק דוגמה למישהו שצריך לשים אליו לב. הטרגדיה של אנשים כמוהו אומרת משהו לא פחות משמעותי מעור ספר על חיים עירוניים, יאפיים, בתל־אביב. איך בכלל אפשר לאהוב ספר שעוסק בתל־אביב? מכעיס אותי לראות כותבים צעירים שכותבים על חיי העיר הזאת. כמה מקום ספרותי היא תופסת, למרות שהיא כלום בתוך ישראל מבחינת אנשים וגיאוגרפיה”, הוא אומר כשאנחנו נוסעים לבית אהותו במזכרת בתיה. ”אפילו לדבר על זה מפריע לי לנהוג כמו שצריך”.

העברת חלק חשוב מחיך בערים גדולות. תל־אביב, ירושלים, פריז. עכשיו אתה גר בברלין. זה לא שאתה משוטט בכפרים.

”נסעתי לברלין כדי לכתוב, כדי לעצור רגע את השגרה של סדנאות ולימודים וכל מרוץ הפי־רנסה שאני בתוכו כבר 15 שנה. למרות שאני כבר מכיר את ברלין, היא בפירוש לא המקום שלי. הקור, חג המולד, זה לא בשבילי. אולי רק השקט, העובדה שאנשים לא מדברים בטלפון באוטובוס. החיים שלי אפוריים בכל מקום באותה מידה. מישהו שאני מכיר התלוננה לחברה משותפת שגרה בברלין: תראי, הוא עושה בדיוק מה שהוא עושה בתל־אביב. לא יוצא מהבית. רק כותב. מקי־סימום יורד לסופר. אבל מה היא חושבת בעצם, שבאתי לברלין כדי לקרוע את העיר ולהוריי?”

אפשר גם לכתוב וגם להזדיין. אפילו להוריים המבוגרים של הגיבור בספר הקדשת סצנת סקס. ”אולי בשבילך אפשר גם וגם. לא בטוח שב־שבילי. אבל נכון שכתובה וסקס הם לא עולמות נפרדים. להפך, בספר הזה אני מנסה להפגיש את לשר החיים עם הכתיבה. הגיבור שלי רוצה את הרברים הכי פשוטים, את התכלס: לשטוף את החמור שלו, לגעת במאהב שלו, לראות עלים. לא מעניינים אותו רברים נשגבים. הוא לא סובל למשל את המילה 'ארכיטקטורה'. את היומרה מא־חוריה. וגם אני לא”.

לאורך כל הספר תהיתי מה תבחר בסוף: להציל את הגיבור הזה או להוליך אותו לכיוון החורבן. ”זה בדיוק הכוח שיש לך בידיים כסופר. זה כוח נהדר, אבל הוא גם אומר דבר איום ונורא על מי שאני. תחשוב, איזה בן־אדם נמשך לסוג כזה של כוח – כוח להקים רברים לתחייה וכוח להרוג אותם?”

לא מתקדם הלאה. הילד, הילדה, הנערה, המורה, האמא, האבא, המרצה, העורך הספרותי – כל אחד מהם הוא השוער המטפורי שעוצר אותי בכניסה. ישויות שאני כל פעם מחדש צריך להתמודד איתן. זה פגם. אין לי כנראה את הכישורים החברתיים כדי להתגבר על האשם ועל תחושת הרדיפה. ”אני עוד מעט בן 50. לכל האחים שלי יש משפחות וילדים. אמא שלי בדיוק עומדת להיפוך לסבתא רבתא. בניגוד לרוב האנשים סביבי, אני פחות ופחות כבול למסגרת שתנסן אותי. לא למערכת יחסים אנושית, לא למוסר עבודה. השנה חייתי בעיקר על חסכונות, ואין לי מושג איך ייראו החיים שלי כשאחזור לישראל בעוד כמה חודשים. אני אפילו לא כבול כבר לשום בית. העברתי את כל החפצים שלי לפני שנה לאחוזתי. וכבילות יכולה הרי להיות דבר טוב. במוכן הזה, הרבה פעמים אני מרגיש שאני מפגר מאחור בזמן שאחרים מתקדמים. מצד שני, זה הספר הראשון שבו השתמשתי ברמות של מספר בגוף שלישי. מישהו שמדבר אל הגיבור, שמקלל אותו, שמדרכן אותו לקום, לצאת, לעשות משהו. למה אתה נמנע כל כך, הוא שואל אותי. למה אתה תקוע. למה אתה הולך לישון בתשע בערב, בקיץ, ביום שישי”.

השפט הפתיחה של הרומן עונה לשאלה

שעור לא נשאלה: ”החיים לא עומדים בהבטחה שלהם. בגלל זה: חמור”.

שם הספר, כמו גם כפי־צת המדרגה שלו מבחינת אינטנסיביות, תעוזה והעצמת המאפיינים הייחודיים לברודו ככותב, יכולים להיראות כתגובת־נגד להערכה הממסדית שהוא זוכה לה, לפרסים שהוא מקבל, לעובדה שכמעט על אפו ועל חמתו – ראיית העולם של ברודו ככל זאת מייצרת הקשכה. גם אם הוא מת־עקש שלא לחגוג את הסימון הליברלי והקהילתי של מזרחיות, של קוויריות, של זהות אמנותית.

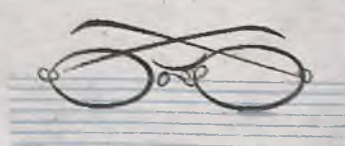
”אני לא מכחיש שאני חלק מהעולם הזה”, הוא אומר. ”במודע או לא במודע, אני כותב מה שאני כותב לאור מה שאפשר לקרוא לו המהפכה הפי־מיניסטית, והלה־טבית, והמזרחית. אבל אני לא עושה הסכם עם התקופה הזאת, והגיבור שלי לא לוחץ לה את היד. להפך, הוא היה רוצה לחזור לעיר קודם, לסדר שאפשר לקרוא לו שמרני או סגור יותר. אפילו בסקס הוא מבקש איזו תנוחה רגילה שאופיינית לגבר ואישה”.

”או נכון שאני מתאר יחסים בין שני גברים. שאני יכול היום להרשות לעצמי לתאר יחסים לא רגילים בין חיה לגבר. שאני מתאר שריפות ומי וות ודברים מאוד קיצוניים כלי שאף עורך יעצור אותי או ינקה את הביטויים הכוטים והפחות קר־נכנציונליים מהכתיבה שלי. אבל במעבה הטקסט קיימת מציאות לא פשוטה. ככל שאני נעשה יותר מרוסן בחיים, וככל שאני מרגיש מנוכר יותר לזמן ולמקום שבהם אני חי – אני נעשה יותר ויותר משוחרר בכתיבה. וזה גם מסוכן”.

מה זה דיאלוג עם בן־אדם. מה אני יודע עליך? כמה אתה יכול להכיל אותי? עד כמה קשר אנושי יכול להגיע לידי שלמות? מבחינתי אתה – כמו כל אדם – תמיד תאיים עליי. תרצה או לא תרצה, תמיד תפחד אותי. גם אם נעשה את הדבר הכי נעים בעולם, תמיד נצטרך לדבר. לתקשר. להי־סכים ולא להסכים. דבר שמבחינתי נראה כמעט בלתי אפשרי”.

הנה עכשיו, בביתה, דיברת בצורה מאוד פתוחה ומובנת, והקשיבו לך בהתאם. אנשים שחי־שבת שאין להם שום קשר לספרות כמו שלך חלקן איתך תובנות רגישות.

”לא פעם אומרים לי שאני אדם מתקשר, חברי־תי וכולי. אבל זה קורה שעשה־שעתיים, וזה נגמרה. זה

הספרים של סמי נדווגו

- ילדה שחורה < 1999
- ככה אני מדברת עם הרוח < 2002
- יתומים < 2006
- זה הדברים < 2010
- הילד האחרון של המאה < 2011
- סיפור הווה על בני הארץ < 2014
- כי גי < 2017
- חמור < 2019

מזה, בניגוד אליך אני לא חושב שכולם מסתובבים עם תחושת אשמה פנימית. להפך, כשאני מסתובב כל על הסביבה אני מרגיש שהרוב דווקא חופשי מאשמה כזאת. שאם כבר, עומדים להאשים אותי ולהוקיע אותי. זאת תחושה שמלווה אותי מגיל צעיר. בשבוע שעבר נסעתי להצטלם לתוכנית בערוץ הכנסת, ואני מסתובב שם, בין האנשים והשומרים, ומרגיש שכולם חוץ ממני נראים הכי בסדר שיש, מסודרים ומהוגנים. תראה את המורים כאן בחדר המורים”.

”חמור” (הוצאת הספרייה החדשה) מוכיח את הנקודה, את היכולת של ברודו להלך בדיוק על קו התפר שבין נורמטיביות לבין פירומניה. בין חזות אפורה של חיים לכאורה חסרי־דרמה – לבין הטרגדיה הגדולה שבכל זאת רותחת מתוכם אחרי שמתרגלים לצורת הסיפור הייחודית שלו. בין השתכללות פנימה בתוך עולם לשוני וערכי משלו – לבין הניסיון ההפוך של ספריו לזעוק להכרה, ליצור קשר.

בספרו ”זה הדברים” מ־2010 הגיבור פחות או יותר חטף את אמו מבית האבות, במטרה להכריח אותה ללמוד קרוא וכתוב בכיתם הישן. ”חמור” מתאר, בין היתר, קשר עם חמור פצוע, שהגיבור אוסף לביתו, לחצר האחורית כמושב בת הדר שסי־מוך לרצועות עוזה, כשהוא מפנה כלפיו קשת רג־שית שלמה: הזרהות, משיכה, השתוממות, הזנחה. כאילו החיה היא השתקפות שלו עצמו, של הוריו, של מאהב בלתי־רצוי. כאילו הוא עצמו חמור חצי־אילם.

”התקשורת עם חמור, הדין והדברים איתו, לא נעשים בקול”, ברודו אומר. ”מול חמור לא צריך לדבר, ולא צריך לנחש מה השני חושב. לך תתפוס